

בכל נשמה יש אוסף פיתוחי עץ עתיקים

על גילוי שהוא גאולה אמיתית: צרור השירים שכתבה לאה גולדברג לחיתוכי עץ של פרנץ מזרל, שנמצאו כמעט במקרה

שיר / עיר, מאת לאה גולדברג: צרור שירים
גנוזים, לחיתוכי עץ מאת פרנץ מזרל, עורך גרעון
טיקוצקי, הוצאת אבן חושן, 2012, 75 עמודים

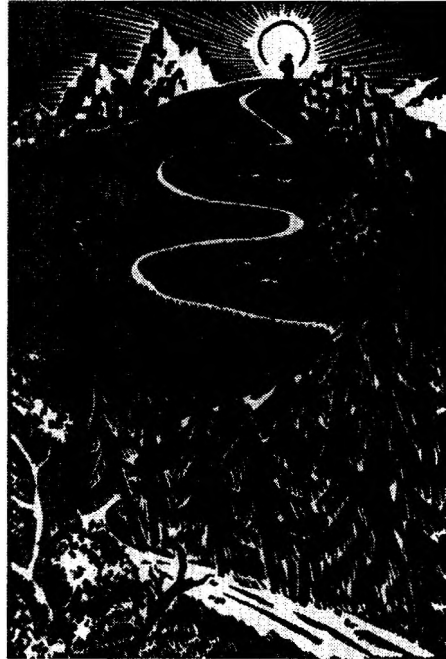
פ רק מעניין במיוחד בתולדות היומיום הספרותי בכלל והספרות העברית החדשה בפרט, עניינו מארג הטירופים, ההיעלבויות והאינטימיות הסובוכים, שעוטף את גילוי של חיבור אשר דבר קיומו עדיין לא נודע לפנים. לא פעם, כך התברר, נהפכת היצירה הניצבת בלב ה"גילוי" לשור לית ביחס למעשה הגילוי עצמו, לא כל שכן - ביחס לדמותו של ה"מגלה".

די להזכיר בהקשר זה את דוד פוגל, ש"גילוי" אובססיבי למדי של יצירותיו פירנס מאבקים ספרותיים ואקדמיים לא מעטים, ואף צנע בצבעי האירודי ניה את הווייתו החלכאית של היוצר עצמו. כזכור, נתן וך גילה את פוגל בהתאם לקנון השירה העברית בשנות החמישים של המאה הקודמת. והיתה גם אסי כולה מחקרית אשר "גילתה" את פוגל - זו של אוניברסיטת ברקלי - ו"גילוי" זה שירת את ניסיונותיה להאיר באור מסוים את דברי ימי ה"נידחים" בספרות העברית החדשה. באחרונה אף נתגלה רומאן וינאי אבוד של פוגל, גילוי אשר לא עורר דיון סוער בכל הנוגע לעולמו של היוצר, אך עורר גם עורר מחשבות ותהיות הקשורות בשמירתם, באחסונם ובקטלוגם של כתיבי יד במקומותינו, ואף הוליד מאבק ביןהוצאתי סמוי בין ההוצאה לאור שפירסמה את הרומאן האובר-החדש, ובין זו שהודרזה לפרסם מהי דורת פקסימיליה חדשה-אבודה של ספר שיריו של פוגל, "לפני השער האפל" (בלא מבוא, אחרית דבר או דברי הסבר כלשהם).

זו, כאמור, כל רוגמה פעוטה - ואפילו לא קיי צונית במיוחד, מכחינת האמוציות הגועשות תחתיה

- ל"גילוי" שלא היוצר או היצירה ניצבים כמרכזו, כי אם מעשה הגילוי או המגלה-הגואל עצמו. ובכן, מתברר שאפשר גם אחרת. בימים אלה רואה אור הספר "שיר / עיר", ובו שמונה שירים מוקדמים וגנוזים של לאה גולדברג, שנכתבו בין דפי הספר "נר פים ומצבי רוח" מאת אמן חיתוכי העץ פרנץ מזרל. סיפור המעשה שמאחורי גילוי זה - עורך הספר, גרעון טיקוצקי, מביאו באחרית הדבר היפה שזורפה לשירים ולתצלומי העבודות - ממחיש באיזו קלות יכול היה להצטרף גם ה"גילוי" הנוכחי אל "רודניו" הפוגליים: "בנובמבר 1981 הועברה ספרייתה הפרטית של היוצרת אל ספרייה מדעי הרוח של האוניברסיטה העברית בהר הצופים בירושלים (... ספרים רבים, שלא ענו על צורכי הספרייה בהר הצופים, הועברו לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בגבעת רם ושם נערך להם מיון נוסף: חלקם נקלט באוסף בית הספרים וחלקם נשלח אל מחלקת הכפולים". המחלקה קיימה פעמיים-שלוש בשנה שבוע מכירה, שבו הוצעו הספרים שברשותה לקהל הרחב (... ספרים שלא נמצא להם דורש בתום שבוע המכירה נשלחו לגריסה במפעלי הנייר בחררה" (עמ' 60). הודות לעבודתם המטרה של רפאל ויזר ושל צוות עובדי הספרייה, שברקו את הספרים המיועדים להישלח למחלקת הכפולים", ניצלו "מאות פריטים יחידאיים ונדירים, שאלמלא בקיאותם וערנותם, היו נגרסים עד דק ולמצער היו עוברים מרשות הציבור לידי סוחרי ספרים ממולחים" (שם). כך ניצל גם ספר חיתוכי העץ של מזרל, שנמצא בספרייתה של גולדברג.

מן הראוי לשים לב לרצף העובדתי הזה, ולהתעכב במיוחד על מה שאין בו - לא אינטרסים סמויים ולא צהרה כוזבת, וכה נפוצה, ולפיה ה"גילוי" משמעו גם "גאולה": אקט שבאמצעותו מנכס המגלה את עולמו של המגולה ומנצלו לצרכיו. טיקוצקי, חוקר מובהק של העולם הגולדברגי המצוי בו לפרטי פר-

פרנץ מזרל, תחריט עץ מתוך "שיר/עיר"

טיו, העניק לשירים שהתגלגלו לידיו - כפי שנהג, למשל, גם בכתב היד של "אכרות", הרומאן הגנוז של גולדברג - יחס שאינו מתאפיין רק ביושרה מקצועית או באותה הגינות בסיסית, שכה נדירה במחזותינו - הן ביחס למתים והן ביחס לחיים - אלא בעדינותו של המטפל בעובדו של קרוב משפחה. פרסומו של הספר הזה עושה חסד, בראש וראשונה, עם לאה גולדברג עצמה, ועוברה זו אינה מובנת מאליה. זאת ועוד. דומה שהספר, שכולל גם את תלומי השירים בכתב ידה של המשוררת ועיצובו מר-

קפר ולא צעקני, מבקש לעורר בעצם מכתו שאלות עקרוניות הקשורות בעולמה של המשוררת - ומעדיפן על פני קביעת עובדות נחרצות. כך, למשל, צירופי הלבן והשחור המאפיינים את עולמו הגרפי של מזרל מצטיירים - בשעת הצבת השיר הגולדברגי - גי מול העבודה ששימשה השראה לכתיבתו - כמעין משל מורכבי על תפיסתה הפשטנית של גולדברג בעיני יוצרים וחוקרים לא מעטים.

העובדה ששיריה של גולדברג "פלשו" אל דפי ספרו של מזרל, ולצדה העובדה שהיה בנמצא ספר של דמות מרכזית, אברהם שלונסקי, שראה אור יחד עם עבודותיו של אמן זה (תרגומו של שלונסקי ל"טיל אולנשפיגל", שטיקוצקי מזכירו באחרית הדבר), מעוררות מאליהן שאלות הקשורות בתחושת "שוליותה" של גולדברג וברימויה העצמי. מבע אקפרסטי זה של גולדברג אף יוכל לשמש נקודת זינוק מרתקת למסכת שלמה של ריונים מתחום המגדר - דוגמת מורכבות טיפולה של גולדברג בחומרים אלה לעומת הקולגה הגברית והבעייתית שלונסקי, או ניתוחם של השירים לאור כתיבתם של משוררים אחרים, שעסקו גם הם בכתיבה אקפרסטית ומשהו בעולמם פוגש בעולמה של גולדברג כמיני דרכים, ראשיות וצדדיות (כגון דן פגיס וטוביה רייכמן). אפילו תיאורי גוף אחדים מאת אברהם בן יצחק, שגולדברג העלתה על הכתב ב"פגישה עם משורר", מוארים באור אחר לנוכח שירי הספר הזה.

"בכל נשמה יש אוסף פיתוחי עץ עתיקים, הש מורים בה מימי הילדות - תמונות ערייחלו, רחוקות ויקרות", כתבה גולדברג בהקדמה ל"מכתבים מגניסיעה מדומה", המשמשת מוטו לספר הנוכחי. מי שייקח את הספר לידי יוכל להתענג על מסע חלומי זה, ולהפריח באוויר את סימני השאלה של הרהוריו; סימנים ש"מגלים" אחרים יצורו ויצמידו כנעצים ללוחות השעם של מחקריהם.